

Др Момчило МИТРОВИЋ,
Институт за новију историју Србије
Београд

ФОНД ЗА ОБНОВУ ЗЕМЉЕ И ПРИВРЕДА ЦРНЕ ГОРЕ – НА ПРИМЕРУ ПЉЕВЉАНСКОГ СРЕЗА (1945–1946)

*АПСТРАКТ: Рад истражан на Научном скупу, без критичког
апстракт који је ненамерно изостављен.*

Изучавање обнове и изградње привреде после Другог светског рата (термин је из оног времена) сматрамо вишезначајним. Иако врло краatak период, обнова у Југославији је показала велике могућности, на једној страни, а на другој, неке елементе привредног развоја који ће бити стратегија за време које је долазило. Она је, наиме, показала неуједначеност критеријума савезних органа према појединим републикама, односно неуједначеност истих тих критеријума унутар појединих република. Сматрамо да су првих година по рату ти критеријуми свесно постављени и да су трајали за све време постојања друге Југославије. Зато смо одабрали као узорак Фонд за обнову земље и помоћ пострадалим крајевима, једну од савезних институција која је покривала све крајеве земље и зато смо, опет узели пљевљански срез као пример да би доказали горе поменути тезу.

Историчари из Црне Горе су утврдили степен ратне штете коју је ова федерална јединица претрпела током Другог светског рата. Према подацима из 1939. године асортиман производње из Црне Горе био је 15-тнаестак производа: 932 МВН електричне енергије, 13.930 тона морске соли, 411 тона сапуна, 6.329 хиљада комада цигала и црепа, 29.500 м³ резане грађе четинара, 84 гарнитуре кућног намештаја, 35 комада канцеларијског и школског намештаја, 160 тона јестивог и техничког уља, 55 тона сушене и конзервиране рибе, 3.762 хектолитара пива, 950 тона ферметисаног дувана. Укупан број радних места био је 1.355.

Скромном укупном доратном развоју Црне Горе треба додати драстичну ратну штету, која је изражена у динарима износила 43.813.292.569 динара, а у процентима 50% свих материјалних и култур-

них добара Црне Горе. (Обрачунато по вредностима из 1938. године). Уништено је 300 мостова и 1500 километара путева, што је чинило 80% укупног броја друмова и мостова. Индустрijски објекти у Бару, Котору, Тивту су страдали, опљачкано је скоро 3 милиона грла стоке, од 16 стругара 13 је уништено, оштећено и уништено 23.000 кућа за становање и око 54.000 помоћних зграда, 25% становништва остало је без крова над главом. Најтеже је Црну Гору погодило кад је упитању ратна штета, што је погинуло или стрељано 40.446 лица, интернирано близу 100.000, Црној Гори остало је 6.000 ратне сирочади.

У пљевљанском крају погинуло је 567 бораца партизанских јединица, било је 1.830 жртава фашистичког терора, попаљено је близу 5.000 домова.

Партијско руководство Југославије замислило је да обнову отпочне одмах по ослобођењу појединих крајева. Идеја је била да се материјални потенцијал земље доведе на предратни ниво, коришћењем пре свега људског рада и помоћу државе из различитих финансијских институција, пре свега министарстава локалне самоуправе, али и за ту намену из посебно формираних фондова.

Од ових последњих најзначајнији је био Фонд за обнову земље и помоћ пострадалим крајевима. Фонд је основан 7. јуна 1945. године ради финансирања обнове и изградње земље. Основан је при Савезном министарству финансија, а средствима је располагао Привредни савет, односно од јула 1946. Савезна планска комисија. Целокупне уплате и исплате вршила је Државна хипотекарска банка. Приходи Фонда стицали су на више начина: 1. продајом робе и добара добављених од УНРЕ; 2. од ратних репарација; 3. остварених радом ратних заробљеника; 4. наплаћивањем ратне добити; 5. средствима оствареним добровољним радом; 6. приходима оствареним заменом новчаница и др. Најзначајнији приходи остварени су по првом основу, док су остали углавном били по времени.

Обнова је у Црној Гори током 1945. вршена без неког посебног плана, док је наредне године разрађиван детаљан план за обнову и изградњу појединих објеката.

Захваљујући добром делу чињеници, да је по ослобођењу Санџак имао недефинисан статус или тачније речено да је за овај крај тражено политичко решење, привредна обнова кренула је у пљевљанском крају без вођства „револуционарног субјекта”. Нашли смо податак да је преко 800 људи, жена и омладине радило на прекопавању пута за Чајниче, а да тамо чланова партије није било. Податак је из партијског извештаја, у коме је поред овог речено, да је у срезу постојала партијска и друга инфраструктура масовних организација. Забележени су чак и

учинци појединих структура, на обнови првих месеци 1945. године. У организацији УСАОЈ-а било је 4.259 омладинаца и омладинки. За 40 дана рада омладина је дала 41.337 радних дана и одржала 35 приредби. АФЖ је за 5 месеци по ослобођењу од новембра 1944. до фебруара 1945, поред осталог дала 15.000 радних дана „у свим врстама рада”. Остала је међутим чињеница да нека материјална улагања у обнову пљевљанског среза током 1945. није било, иако је сваким даном чланова партије бивало све више. Средином те године, на пример, у Среском комитету партије било је преко 400 чланова, што је било више од Среског комитета Цетиња, Бара, Улциња, Котора, Даниловграда, Шавника, Херцег Новог, Колашина и других. Другим речима само су СК Берана, Никшића, Подгорице имали више партијаца. На другој страни ни један Срески комитет у Црној Гори ни приближно није имао скојеваца, као Срески комитет Пљевља. Ту је било 96 чланова СКОЈ-а, на Цетињу 17, Бару 48, Улцињу 25, Котору 27 итд.

Ако је обнова у току 1945. године у пљевљанском срезу била без финансијских средстава, то не значи да из Фонда за помоћ у Црну Гору није издвојено 831.654.000 динара од чега највише Министарству саобраћаја, скоро 400 милиона.

У плановима за обнову предвиђеним током 1946. године пљеваљски срез тражио је финансијска средства по два основа, за обнову мостова и изградњу циглане.

Привредни савет ФНРЈ 16. фебруара 1946. године донео је решење о додели кредита из Фонда за обнову од 1 милијарде динара. Србија је тада добила 250 милиона, Хрватска 220, Словенија 120, Босна и Херцеговина 200, Македонија и Црна Гора 80 милиона. Кредит је дат на 20 година уз камату од 2% годишње. Дат је за обнову зграда, путева и других објеката. Тад су у Црној Гори прве кредите добили: Индустрија маслиновог уља „Стари бор” 270.000, Ледане – Улцињ 500.00 динара, Фабрика конзерви „Дива” 1 милион, Фабрика сардине „Бјела” Бока Которска 400.000, млекаре 500.000, „Требјеса” 8,670.000 динара, Прва бокелска глинена индустрија 808.000 динара, Фабрика покућства „Лада” 310.000 итд.

У пљевљанском срезу средства из овог зајма добила је Циглана „Брезник” у износу од 2 милиона динара, управо колико и циглане „Лазина” – Даниловград и „Рудеш” – Беране. Управа циглане зајам је добила преко Државне инвестиционе банке (гаранција Фонд за обнову) са каматом од 5%, и роком отплате од 10 година. Решење за овај кредит потписао је председник Планске комисије Андрија Хебранг.

У плану обнове за 1946. годину био је и Моторни млин у Пљевљима, али нисмо пронашли податак да ли је Фонд одобрио средства.

Податак смо нашли за Техничку секцију Пљевље која је у прва 4 месеца 1946. године радила на обнови моста, на реци Зекића, Земаљског пута број 21. и утрошила за радну снагу 29.097,50 динара, а за грађевински материјал 5.592 динара. Мост је био отвора 7,5 метара на путу Пљевље-Рибаревине. Био је уништен 100% током рата. Додељивање кредита из Фонда за обнову земље пратила је масовна употреба радне снаге, пре свега Народног фронта, омладинске организације, АФЖ и друге. При томе се у пракси под обновом сматрао далеко шири појам од привредне обнове, за који је било прописан однос материјалних средстава и добровољног рада. Он је износио 1:4.

Као потврду тезе о ширем схватању обнове узимамо активности АФЖ-а, чије су чланице, сем ангажовања на обнови у срезу радиле у читалачким групама, агитовале по селима обилазећи терен, пописивале неписмене жене, уписивале децу у школу и инсистирале на њеном похађању. Правиле дописничку мрежу, стварале радне активе по селима, оспособљавале жене за руководиоце, прикупљале лековито биље, формирале домаћинске течајеве и друго.

Наведени примери јасно говоре о неравномерном улагању финансијских средстава у поједине крајеве Црне Горе. Следе примери о улагањима из Фонда у Црну Гору у односу на друге федералне јединице. У процентима гледано из Фонда је за Црну Гору 1946. године за делатност владе издвојено 8% средстава Фонда (као за Македонију), 4% за стамбену изградњу, 1% за електрификацију, 1,4% за индустрију, 0% за рударство, 8% за пољопривреду, 3% за трговину и снабдевање и 6% за туризам укупних средстава Фонда.

У реферату који припремамо за објављивање са овог скупа биће детаљно наведени подаци о обнови електричних предузећа у Црној Гори, предузећа дрвне индустрије, индустрије маслиновог уља, конзервиране робе, сапуна, индустрије глине, циглана, творница покућства, ледара, прерада жуке, пиваре и друго. За обнову и изградњу пљевљанског среза у току 1946. године, нажалост, све је речено. Привредни развој овог краја одпочеће тек за време индустријализације и електрификације земље, опет термин узет из оног времена.

Momčilo Mitrović, Ph. D.

FUND FOR THE RECONSTRUCTION OF THE COUNTRY AND THE
ECONOMY OF MONTENEGRO ON THE EXAMPLE OF PLJEVLJA AREA
1945-1946

Summary

By analyzing economical growth of Yugoslavia 1945-1946 author has pointed out to the inequality of federal services' criteria to particular republics as well as the inequality of criteria within particular republics. Fund for the reconstruction of the country and help to the suffered regions was founded in the middle of 1945, at the Federal Ministry of Finances. Its resources were at the disposal of the Council of Economy, and from the July of 1946. of the Federal Planning commission. Author has concluded that investments in particular parts of Montenegro were unequal, which is based on the example of investing in development of Pljevlja area.